

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים**רע"א 8068/16**

לפני: כבוד השופט נ' הנדל
 כבוד השופט נ' סולברג
 כבוד השופט מ' מזוז

המבקשת: שרה קטן

נגד

המשיבים: 1. אילן כהן
 2. אורה כהן

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי תל אביב-יפו מיום 13.09.2016 בע"א [53651-05-15](#) [פורסם בנבו]

בשם המבקשת: עו"ד אביב הראל
 בשם המשיבים: עו"ד אברהם חנסב; עו"ד מיטל אורשלם

חקיקה שאוזכרה:

[חוק בתי המשפט \[נוסח משולב\], תשמ"ד-1984: סע' 79א](#)

מיני-רציו:

* בין השופטים נתגלעה מחלוקת לעניין היקף פרישתה של 'חזקת המתנה'. ברם, מוסכם על כולם כי המקרה הנדון אינו מתאים להחלת 'חזקת המתנה'.

* חוזים – מתנה – הוכחתה

המבקשת העבירה למשיב 150,000 ₪. בבימ"ש השלום נקבע כי היה מדובר בהלוואה ולא במתנה, ולכן תביעת המבקשת התקבלה והמשיב חויב בהשבה. לעומת זאת, ביהמ"ש המחוזי קבע כי היה מדובר במתנה, ועל כן אין לחייב את המשיב. מכאן הבר"ע. על מי הנטל להוכיח מתנה או הלוואה?

ביהמ"ש העליון דן בבקשה כבערעור וקיבל את הערעור:

השופט הנדל –

כאשר התובע טוען שהלווה כספים לנתבע, נטל ההוכחה יהיה על התובע המבקש להוציא מחברו. ברם, כאשר הנתבע מודה שקיבל כספים מהתובע אך טוען שקיבל את הכסף במתנה, טענת המתנה משמשת כמגן, והנטל להרמת מגן זה מוטל על הנתבע. למעשה הנטל היה מוטל על התובע בתחילת ההליך, אולם משהודה הנתבע בקבלת הכספים, הנטל עובר אליו להוכיח שקיבל אותם במתנה.

קיים חריג הפוך שאומץ בפסיקה הישראלית מהדין האנגלי, המכונה "חזקת המתנה", או אז מוטל הנטל על כתפי נותן המתנה להוכיח כי מדובר בהלוואה. לעניין זה נדרש מצב מובנה של דאגה לצרכי המקבל, כאשר הקשר בין הורה לבנו הוא הדוגמה המובהקת לכך. ודוק, אפשר להחיל את החריג גם ביחסים שאינם בין הורה לבנו. אך זאת ייעשה רק במקרים שעונים על התכלית העומדת בבסיס ההצדקה לסיווג קשר זה כחריג. המאפיין של הקשר הוא חיוב לדאגה לרווחתו הכלכלית של המקבל.

אם כן, מהשלב שהוסכם כי אכן הועבר הכסף, הנטל עובר לנתבע להוכיח שהיה מדובר במתנה ולא בהלוואה. נטל זה יוחזר אל התובע רק במקרים בהם מתקיימים יחסים מיוחדים, המצדיקים חזקה משפטית לפיה מדובר במתנה. במקרה הנדון, היחסים בין המבקשת למשיב אינם עולים, ואף אינם מתקרבים, לכדי יחסי הקרבה המיוחדים המקימים את חזקת המתנה. על כן הנטל להוכיח את טענת המגן בדבר קיומה של מתנה מוטל על המשיב. האחרון לא הוכיח באופן פוזיטיבי שאכן מדובר במתנה.

הנה כי כן, המקרה קונקרטי, אך חשיבותו המשפטית כללית היא. נכון להעמיד את חזקת המתנה ועוצמתה על המסלול הראוי. מסלול זה צר, ומיועד למקרים מיוחדים של יחסי דאגה כגון הורה ובנו. אז, ורק אז, יש מקום לחריג להעברת הנטל מהנתבע אל התובע, ביחס להוכחת טענת המגן בדבר מתנה.

השופט מזוז –

כפי שנפסק, יש להחיל את "חזקת המתנה" במקרים בהם נוכח הקשר בין הצדדים טבעי להניח שמדובר במתנה, למשל כאשר מדובר ביחסים שבהם המעביר מחויב לדאוג לרווחתו הכלכלית של הנעבר (כמו ביחסים שבין הורים וילדיהם). ואולם, אין לשלול החלת חזקת המתנה גם במצבים אחרים, בהם אינה קיימת מחויבות, משפטית או חברתית, לדאוג לרווחתו ולמחסורו של המקבל.

אכן, במקרים של קרבה משפחתית מיוחדת, די בעצם הקרבה המשפחתית כדי לבסס חזקת מתנה, וזו ניתנת כמובן לסתירה. לעומת זאת, במערכות יחסים אחרות בהם מבקשים להחיל את חזקת המתנה, נדרש מהטוען להוכיח כי מערכת היחסים הנתענת כללה בפועל הענקת מתנות וסיוע כלכלי, אף שמערכת יחסים כזו נעדרת מחויבות משפטית או חברתית-מוסרית לדאוג למחסורו של המקבל. ככל שתוכח מערכת יחסים כזו, יהא בכך כדי לבסס חזקת מתנה גם ביחס להענקה שבמחלוקת.

במקרה הנן, היה אמנם קשר קרוב בין המבקשת למשיב, אך לא הוכחה מערכת יחסים שכללה הענקת מתנות ותמיכה כספית, ומכלול הנסיבות הנוגע להעברת הכספים אינו מצביע על כך שמדובר במתנה.

השופט סולברג –

דעת השופט סולברג נוטה לדעת השופט הנדל, בעקבות ההלכה לפיה ככלל יש לתחום את גבולות 'חזקת המתנה' למצבים של תמיכה במקבל, ולא להרחיבה למצבים של מתן מתנות דרך קבע למקבל. האחריות ותחושת החובה של הנותן הם שיוצרים את החזקה לפיה הנתנה הנדונה היא מתנה, וברגיל אין די ב'היסטוריה' של מתנות כשלעצמה על מנת לבסס חזקה שכזו. עם זאת, אין לשלול שייתכן מצב בו עצם קיומו של נוהג קבוע להעניק מתנות ישפוך אור גם על הנתנה הספציפית. מצב דברים נדיר מעין זה תלוי בטיב ובמשך מערכת היחסים אל מול מאפייני הנתנה הנדונה. יש לזכור שחזקת המתנה בעצמה היא חריג לדיני הנטלים; ביסוסה על מערכת יחסים של מעניק ומקבל שאינה מושתתת על

תחושת אחריות ותמיכה, אלא על רצון וולונטרי להעניק מתנה בשל הכרת תודה וכיו"ב, על אחת כמה וכמה.

פסק-דין

השופט נ' הנדל:

1. מתנה או הלוואה? זוהי השאלה המרכזית העומדת לדיון והכרעה בבקשה זו. ברקע ישנה הסכמה כי המבקשת העבירה למשיב סך של 150,000 ש"ח. סיווג פעולת העברת הכספים משליך ישירות על שאלה נוספת, והיא – על מי מוטל נטל ההוכחה – על המבקשת הטוענת להלוואה, או על המשיב הטוען למתנה.

בקשת רשות הערעור מופנית נגד פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו ([ע"א 53651-05-15](#), [פורסם בנבו] כבוד השופט ג' גינת), בגדרו התקבל ערעור על פסק דינו של בית משפט השלום בתל אביב-יפו ([ת"א 49519-12-13](#), [פורסם בנבו] כבוד השופטת ר' ערקובי). נקבע כי היה מדובר בהלוואה ולא במתנה, ולכן תביעת המבקשת התקבלה והמשיב חויב בהשבה. לעומת זאת, בית המשפט המחוזי קבע כי היה מדובר במתנה, ועל כן אין לחייב את המשיב, כך שתביעת המבקשת נדחתה.

עולה מפסקי הדין כי המשיב הינו גרוש, ועל פי הסכם הגירושין היה חייב לסלק חוב משכנתא שרביץ על דירתה של גרושתו, המשיבה בתיק זה. המשיב נהג לבצע תיקונים שונים בביתה של המבקשת. השניים, אשר גילם מבוגר, התיידדו, והקשר ביניהם התחזק. כאמור, בשלב מסוים העבירה המבקשת שיק על סך 150,000 ש"ח לידיו של המשיב לצורך פירעון חוב המשכנתא. לטענת המבקשת המשיב התחייב לפרוע את חובו כלפיה בחודשי החורף באותה שנה, בעוד שלטענת המשיב בשום שלב המבקשת לא אמרה לו כי מדובר בהלוואה, אלא הכספים היו בגדר מתנה.

יובהר כי המבקשת העלתה טענות נוספות לפיהן גם המשיבה חייבת בהשבת הכסף שהופקד, מכוח דיני עשיית עושר ולא במשפט, וכן בנוגע לאי הפקדת עירבון בהליך שהתנהל בבית המשפט המחוזי. הטענות כלפי המשיבה נדחו על ידי שתי הערכאות קמא. הודענו לצדדים בפתח הדיון בפנינו כי דחיית התביעה נגד המשיבה אינה מעוררת קושי עובדתי או משפטי, ואינה מהווה סוגיה שמתאימה למתן רשות ערעור. על כן התבקשו הצדדים לטעון ביחס לסוגיה – האם יש להעניק רשות ערעור

לגבי היחסים שבין המבקשת לבין המשיב. הדיון וההכרעה בבקשה זו יתמקדו אפוא בשאלה האם המשיב קיבל מתנה או הלוואה מהמבקשת.

2. בית משפט השלום פסק כי הנטל להוכיח שמדובר במתנה מוטל על המשיב, וכי הוא לא הרים נטל זה, ועל כן עסקינן בהלוואה שעליו להחזיר. מנגד, בית המשפט המחוזי פסק כי הנטל להוכיח קיומה של הלוואה מוטל על כתפי המבקשת, זאת בין היתר מאחר שמדובר באישה שעבדה במשך שנים במוסד בנקאי, והייתה בקיאה בעניינים מסוג זה. על כן נפסק כי בהיעדר תיעוד כלשהו של הסכם הלוואה, לא עמדה המבקשת בנטל, והמשיב אינו צד להסכם הלוואה אלא קיבל מתנה. כך נכתב בהקשר זה:

“האם לא ראוי לקבוע, כי מי שמוסר סכום גבוה יחסית לאחר, ואפילו יחסיהם קרובים, ידאג לציין את תנאי ההחזר בהנחה, שמוסר הכספים סבור שיקבלם חזרה ביום מן הימים? האם לא ניתן היה לצפות מפקידת בנק מנוסה לשעבר, שתערוך תרשומת לגבי מסירת הכספים, אם אמנם, כפי גרסתה מדובר היה בהלוואה? אינני סבור שהמסכת העובדתית, שהובאה לפני בית משפט השלום מצדיקה היפוך נטל הראיה בענייננו. מסקנתי היא, שראוי בנסיבות העניין לקבוע, כי נטל הראיה רובק על המערערת, כעל כל תובעת אחרת.” (פס' 12 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי, ההדגשות אינן במקור).

דיון והכרעה

3. השאלה המשפטית הדרושה להכרעה בענייננו היא על מי הנטל להוכיח מתנה או הלוואה. אומנם הסוגיה הראייתית מתעוררת בהקשר עובדתי מסוים, אך נראה כי שאלת נטל ההוכחה וסוגית חזקת המתנה מעוררות שאלות כלליות, מעבר לגבולות המקרה הנדון, אשר נכון וראוי להבהיר אותן. משכך, מוצע להיעתר לבקשה ולדון בעניין לגופו.

נפתח בכך כי ברי שכאשר התובע טוען שהלווה כספים לנתבע, נטל ההוכחה יהיה על התובע המבקש להוציא מחברו. כלל זה הינו אבן יסוד בהליך המשפטי האזרחי המטיל את חובת ההוכחה על התובע. ברם, עוסקים אנו בסיטואציה שונה בה הנתבע מודה שקיבל כספים מהתובע, אך טוען שקיבל את הכסף במתנה. במצב זה טענת המתנה משמשת כמגן, והנטל להרמת מגן זה מוטל על הנתבע. למעשה הנטל היה

מוטל על התובע בתחילת ההליך, אולם משהודה הנתבע בקבלת הכספים, הנטל עובר אליו להוכיח שקיבל אותם במתנה (ראו למשל: [ע"א 3829/91 וואלס נ' גת, פ"ד מח \(1\) 801 \(1994\) \(להלן: וואלט\)](#)). קיים חריג הפוך שאומץ בפסיקה הישראלית מהדין האנגלי, המכונה "חזקת המתנה". על פי חריג זה, מטעמים שיובהרו, כאשר התובע, וזו הדוגמה המובהקת – הינו ההורה של מקבל הכסף, קיימת חזקה לפיה הכסף הועבר במתנה, והנטל מוטל על כתפי ההורה להוכיח כי הכסף הועבר לבנו כהלוואה.

4. הפסיקה הראשונית בנושא היא בפרשת ויטוצקי, אשר עסקה במערכת יחסים של דוד ואחיינית, כאשר האחיינית העבירה לדוד יהלום בתקופת מלחמת העולם השנייה על מנת שיחביא אותו בתוך סתימה באחת משיניו ([ע"א 180/51 גולדקורן נ' ויטוצקי \[פורסם בבנו\] \(26.2.1954\)](#)). בפרשה זו נקבע בהסתמך על הפסיקה האנגלית בנושא, שכאשר נותן המתנה אינו קרוב-קרוב כגון אביו של המקבל, נטל ההוכחה יהיה על המקבל להוכיח שמדובר במתנה. מאחר שאותו מקרה עסק בדוד של המוסרת, נקבע שהנטל מוטל עליו להוכיח שהיה מדובר במתנה, שכן לא מדובר בקרבה הולמת ליצירת חזקת המתנה. הואיל וכך, ומאחר שלא עמד בנטל, נקבע שהכסף בגדר הלוואה ועל הנתבע להשיבו. כפי שנפסק:

"וכאן עלינו, קודם כל, להזהיר ולהיזהר מפני עירוב מושגין אחד, העלול להטעות ולהשלות. אין ספק בדבר, כי נתינה גרידא, בין נתינת כסף ובין נתינת שווה כסף, אינה עשויה כשלעצמה, לשמש יסוד לתביעה, ועל התובע להוכיח את עילת הנתינה. ראה: Cary v. Gerrish; (1801) [1] ע"א 241/43, [10], ע"א 198/38, [11]; עמוה"מ 91/45, [12]. אך השאלה העומדת בפנינו היא: מה הדין, כאשר הנתבע מודה בקבלת הדבר, ומצמצם את הגנתו לטענה מפורשת: כי הדבר ניתן לו בתורת מתנה – האם טענה זו מעבירה אליו את חובת ההוכחה, או לא?

התשובה לשאלה היא לדעתנו, בחיוב. ה"חזקה" היא, במסיבות המקרה שלפנינו (כאשר אין הנותן קרוב-קרוב, כגון אביו של המקבל), נגד טענת המתנה, ועל הנתבע היה, איפוא, לסתור את החזקה ולהוכיח את טענתו.

[...]

ומכיון שהנתבע דנן, כזכור, הודה בקבלת היהלום ולא הוכיח את טענת המתנה שלו, הרי טענה זו במקום להיות לו "עזר" הופכת "כנגדו", כי היא מכילה בקרבה הודאה שאין לו כל הגנה אחרת חוץ מזו" (עניין ויטוצקי, פס' 4).

בעניין רייס נקבע כי יחסי אח ואחות אינם מקימים את חזקת המתנה, שכן מדובר ביחסים אופקיים שאינם מבטאים את דאגת הנותן לצרכיו של המקבל. וכך נכתב:

”יחסי קירבה המצדיקים חזקה בדבר מתנה מתקיימים כל אימת שמשלם הכספים הינו אדם שעליו הדאגה למחסורו ולצרכיו של הבעלים הרשום” (ע”א 34/88 רייס נ' עיזבון המנוחה חנה אברמן, פ”ד מד (1) 278, 286 (1990)).

במקרה מאוחר יותר בעניין וואלס, אשר עסק בנכס מקרקעין שהוחזק לטובת יורשים על ידי בתו של אחד היורשים, הובהר שוב כי:

”חזקה זו מצומצמת רק לקשרים אשר בהם טבעי להניח שמדובר במתנה, למשל, כאשר מדובר ביחסים שבהם המעביר מחויב לדאוג לרווחתו הכלכלית של הנעבר (כמו ביחסים שבין הורים וילדים) [4] (1955) scanlon (v. Scanlon), והיא אינה חלה כאשר הקשר בין הצדדים, אף אם מדובר בקשרי משפחה, אינו יוצר הנחה כי המעביר התכוון להעניק לנעבר מתנה” (וואלס, בעמ' 811).

הרציונל מאחורי חזקת המתנה הוא כי כאשר עסקינן ביחסי קרבה המתאפיינים בדאגת הנותן לצרכיו של המקבל, מטבע הדברים יתבצעו העברות של כסף או נכסים בין הנותן, לבן חסותו. הנסיבות וטיב היחסים בין הצדדים מצביעים לרוב על כך שהעברות אלו נועדו להיות מתנה, אלא אם תיסתר החזקה. זאת, בניגוד למצב הרגיל בין צדדים שאין ביניהם מערכת יחסים של דאגה לצרכיו של המקבל – שם ההנחה היא שכאשר אדם נותן נכס לזולתו הוא מצפה לתמורה, או להשבה של הנכס.

למעשה, הכלל משלב בין סטטוס משפטי לבין מציאות החיים. אם נדייק, ונצמד רק לפי אמות המידה של חובה לדאוג לצרכיו של המקבל – כי אז החזקה לא תחול גם בין הורה לבנו הבגיר. במצב האמור, אין חובה משפטית לאב לדאוג לבנו. אלא הניסיון ומציאות החיים מלמדים כי לא פעם הורה לא משחרר עצמו מהדאגה לבנו, גם אם החובה המשפטית אינה בנמצא מחמת גילו של הבן. בנסיבות כאלו, וזהו נימוק מצטבר, אף ניתן לצפות כי ההורה והבן לא בהכרח יחתמו על מסמך משפטי מחייב. התנהגות זו איננה נובעת בהכרח מחוסר זהירות, אלא בשל האופי המיוחד של היחסים בין הורה לבנו או בתו. ודוקו, הניסיון ומציאות החיים מלמדים שבנושא זה הקשר בין

הורה לבנו אינו דומה בהכרח לקשר שבין אח לאחיו. לכן החזקה נועדה לשקף את המציאות, אך לא לכפות את עצמה עליה. החזקה ניתנת לסתירה. הרף אינו מעבר למאזן ההסתברויות, כאשר חזקת המתנה היא נקודת הפתיחה.

5. בעניין סולימן, שניתן בדין יחיד, נקבע כי חבר קרוב מאוד של המשפחה אשר נתן את הכסף, עולה לכדי "קרוב קרוב" כלשון פסק הדין בעניין ויטוצקי (רע"א [5237/12](#) סולימן נ' גולן [פורסם בנבו] (28.8.2012)). בהתאם נקבע באותו עניין שקמה חזקת המתנה, והנטל מוטל דווקא על מוסר הכסף, חבר המשפחה, להוכיח שלא היה מדובר במתנה אלא בהלוואה. נקבע כי חבר המשפחה לא עמד בנטל ולכן מדובר במתנה. לפיכך, הבקשה למתן רשות ערעור נדחתה ללא קבלת תשובה. נקבע כך:

"ואולם, החיים מזמנים סיטואציות שאינן בהכרח צפויות, של "טוב שכן קרוב מאח רחוק" (משלי כ"ז, י'). [...]. היה המבקש אותו "שכן קרוב" שהוא "טוב מאח רחוק" כמובן של הזיקה היומיומית." (עניין סולימן, פס' יב).

להשקפתי, מוטב ונכון להיצמד למבחן של זיקה בין הנותן והמקבל המאופיינת בדאגה לצרכיו של המקבל, כגון ביחסי הורה וילד. אף אם לעיתים שכן קרוב טוב יותר מאח רחוק, הרי אין בכך סג, זאת יען כי אף קשר של אחים אינו מבסס את חזקת המתנה. הפסיקה דחתה הנחת שימוש בחזקה לגבי אח ואחות, ולכן לטעמי ההשוואה אינה מבססת את המסקנה מבחינה עיונית. רוצה לומר, סבורני כי יש לשמור על החזקה שנקבעה בפרשות ויטוצקי, וואלס, ורייס. אין זה עניין רק של קרבה, אלא טיבה. נדרש מצב מובנה של דאגה לצרכי המקבל, כאשר הקשר בין הורה לבנו הוא הדוגמה המובהקת לכך. ודוקו, כמובן אינני שולל כי התוצאה בעניין סולימן ראוייה היא. אפשר גם אפשר שקרוב שאינו הורה, ואף אינו קרוב משפחה – עשוי להעניק מתנה לאחר. השאלה היא קיומה של חזקת מתנה. בל נשכח כי זוהי חזקה שאינה יצירת הדין, אלא הפסיקה, הכרוכה כאמור בניסיון ומציאות החיים. היא החריג. לטעמי, מתיחת הכלל מעבר לגבולותיו הנוכחיים אינה ראויה, ועשויה ליצור מעין בלבול, או ליתר דיוק – שבירת המחיצה – בין המקרה המתאים לחזקה, לבין בדיקת המקרה על פי נסיבותיו וכללי ההוכחה הרגילים.

להבהרת העניין יוסבר כי אינני שולל את האפשרות שבמקרה מתאים אפשר להחיל את החריג גם ביחסים שאינם בין הורה לבנו. זאת ייעשה רק במקרים שעונים על

התכלית העומדת בבסיס ההצדקה לסיווג קשר זה כחריג. המאפיין של הקשר הוא חיוב לדאגה לרווחתו הכלכלית של המקבל, כפי שנקבע בעניין וואלס. דוגמה אפשרית לכך היא אחות שבפועל גידלה את אחיה הקטן, סיפקה את צרכיו, וכעבור עשרות שנים מוסכם כי העבירה אליו כסף. כמובן תחולת החריג באופן כזה תהא בגדר חריג.

6. ובחזרה לענייננו. על פי מבחני הפסיקה בנושא, היחסים בין המבקשת למשיב אינם עולים, ואף אינם מתקרבים, לכדי יחסי הקרבה המיוחדים המקימים את חזקת המתנה. על כן הנטל להוכיח את טענת המגן בדבר קיומה של מתנה מוטל על המשיב. האחרון לא הוכיח באופן פוזיטיבי שאכן מדובר במתנה, ועל כן בהתאם לפסיקת בית משפט השלום – יוצא שמדובר בהלוואה ועליו להשיב את הכסף.

בית המשפט המחוזי קבע כאמור כי: "אינני סבור שהמסכת העובדתית, שהובאה לפני בית משפט השלום מצדיקה היפוך נטל הראיה בענייננו. מסקנתי היא, שראוי בנסיבות העניין לקבוע, כי נטל הראיה רובץ על המערערת, כעל כל תובעת אחרת." (פס' 12 לפסק הדין). ואולם, מהשלב שהוסכם כי אכן הועבר הכסף, הנטל עובר לנתבע להוכיח שהיה מדובר במתנה ולא בהלוואה. נטל זה יוחזר אל התובע רק במקרים בהם מתקיימים יחסים מיוחדים, המצדיקים חזקה משפטית לפיה מדובר במתנה. טענת המתנה מועלית כטענת הגנה וכמגן, לאחר שמקבל הכסף הודה כבר שאכן קיבל את הסכום. לאמור, איננו נמצאים בשלב הראשוני בו הנטל מוטל על התובע להוכיח שאכן העביר כסף לנתבע.

7. שקלתי האם אין לראות בהנמקת בית המשפט המחוזי כנימוקים המצדיקים את התוצאה אליה הגיע, כך שגם תחת הנחה שהנטל מונח על כתפי המשיב – הוא עמד בו. ברם, לא זה המבחן שהנחה את בית המשפט המחוזי בענייננו, וקשה להגיע לתוצאה זו מהמסלול בו צעד.

8. באשר לנימוק כי המבקשת כפקידת בנק לשעבר הייתה חייבת לדאוג לחתימה, התייחס לכך בית משפט השלום בדבריו: "גם הטענה כי התובעת עבדה כל חייה בבנקים אינה סותרת את מתן ההלוואה, שכן היא מתיישבת עם גרסת התובעת, כי לאור יחסיה עם הנתבע רצתה למנוע ממנו את הריביות הגבוהות וההצמדה, דבר המעיד אף הוא על הבנה" (עמ' 7 לפסק הדין). בית משפט השלום, בחן ביסודיות את מלוא הנתונים לרבות הקשר בין המבקשת והמשיב, עבודת המבקשת, וקיומה של הלוואה או

מתנה. לא היה מקום להתערב בממצאים אלו של בית משפט השלום בהיותו הערכאה המבררת, אלא אם צודק בית המשפט המחוזי מבחינה משפטית שהנטל חזר אל המבקשת – וכאמור אין זה המצב.

צוין בפסק דינו של בית משפט השלום כי המבקשת נקטה זהירות בכך שלא העבירה את השיק באופן ישיר למשיב, אלא לפקודת בנק הפועלים, זאת במטרה לוודא שהכסף יועבר לכיסוי חוב המשכנתא. המבקשת העידה כי נתנה אמון רב במשיב, ועל רקע יחסי הידידות ביניהם נתנה לו הלוואה כפי שנתנה. ההלוואה ניתנה עקב מצוקה כספית לאחר שהמשיב הודיע שאין לו כסף לשלם את המשכנתא. המטרה הייתה לחסוך מהמשיב את הוצאות הפרשי ההצמדה והריבית, כאשר נקבע עיתוי קרוב יחסית לפירעון ההלוואה באופן מלא. פסק דינו של בית משפט השלום מתייחס למלוא התמונה ולא היה מקום להתערב בו.

9. הנה כי כן, המקרה קונקרטי, אך חשיבותו המשפטית כללית היא. נכון להעמיד את חזקת המתנה ועוצמתה על המסלול הראוי. מסלול זה צר, ומיועד למקרים מיוחדים של יחסי דאגה כגון הורה ובנו, כפי שהוסבר. אז, ורק אז, יש מקום לחריג להעברת הנטל מהנתבע אל התובע, ביחס להוכחת טענת המגן בדבר מתנה. יצוין כי הוצע לצדדים לסיים את העניין בפשרה, או על דרך הפשרה, לפי [סעיף 79א לחוק בתי המשפט](#) [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, אך הניסיון לא צלח, וזוהי זכותם של הצדדים. משכך, נותר לבית משפט זה להכריע בצורה בינארית – למתנה או להלוואה – לדחיית התביעה או לקבלתה.

10. לאור האמור, אציע לחבריי לקבל את בקשת רשות הערעור, להעניק ערעור על פיה, ולקבל את הערעור כך שפסק דינו של בית המשפט המחוזי יבוטל, ופסיקתו של בית משפט השלום תושב על כנה – לפיה התביעה מתקבלת ביחס למשיב. התביעה נגד המשיבה נדחתה בכל מקרה על ידי בית המשפט המחוזי. בנסיבות העניין, המשיב יישא בהוצאות המבקשת ושכר טרחת עו"ד בסך 15,000 ש"ח.

ש ו פ ט

השופט מ' מזוז:

1. השאלה שהתעוררה בענייננו היא כאמור, האם כספים שהעבירה המבקשת לפקודת הבנק לפירעון הלוואת משכנתא בה חב המשיב היו בגדר מתנה, כטענת המשיב, או שמא כהלוואה, כטענת המבקשת. אני מסכים לתוצאה אליה הגיע חברי השופט נ' הנדל ולהנמקתו לענין המקרה דנן, אך גישתי לסוגיה הכללית של "חזקת המתנה" שונה במקצת.

2. כפי שנקבע בעבר בפסיקה, עליה עמד חברי, יש להחיל את "חזקת המתנה" במקרים בהם נוכח הקשר בין הצדדים "טבעי להניח שמדובר במתנה, למשל כאשר מדובר ביחסים שבהם המעביר מחויב לדאוג לרווחתו הכלכלית של הנעבר (כמו ביחסים שבין הורים וילדיהם)" (ע"א 3829/91 וואלס נ' גת, פ"ד מח (1) 801, 811 (1994), להלן: ענין וולס; וכן ע"א 34/88 רייס נ' עזבון המנוחה אברמן, פ"ד מד (1) 278, 286 (1990)).

ואולם, בשונה מחברי (פסקה 5 לפסק דינו) אני סבור שאין לשלול החלת חזקת המתנה גם במצבים אחרים, בהם אינה קיימת מחויבות, משפטית או חברתית, לדאוג לרווחתו ולמחסורו של המקבל.

3. אכן, במקרים של קרבה משפחתית מיוחדת – כגון יחסי הורים וילדיהם וכן יחסי סב או סבתא ונכדיהם - די בעצם הקרבה המשפחתית כדי לבסס חזקת מתנה, כאשר זו ניתנת כמובן לסתירה. לעומת זאת, במערכות יחסים אחרות בהם מבקשים להחיל את חזקת המתנה, נדרש מהטוען להוכיח כי מערכת היחסים הנטענת כללה בפועל הענקת מתנות וסיוע כלכלי, אף שמערכת יחסים כזו נעדרת מחויבות משפטית או אף חברתית-מוסרית לדאוג למחסורו של המקבל. ככל שתוכח מערכת יחסים כזו, יהא בכך כדי לבסס חזקת מתנה גם ביחס להענקה שבמחלוקת אשר לגביה אין ראייה קונקרטיה שמדובר במתנה.

4. ניסיון החיים מלמד כי במקרים שונים קרובי משפחה ברמת קרבה שברגיל אינה כוללת הענקת תמיכה כלכלית, נוהגים בכל זאת להעניק מתנות ותמיכה כלכלית קרובי משפחה. כך למשל, מוכרים מקרים בהם דוד או דודה עריריים נוהגים להעניק מתנות ולסייע כלכלית לאחייניהם. כן מוכרים מקרים בהם ידידי משפחה, שאינם קרובי משפחה, תומכים כלכלית מסיבות שונות. כך גם מוכרים מקרים בהם קשישים העניקו מתנות ואף הורישו את רכושם לאדם שאינו קרוב משפחה אשר סייע להם ותמך בהם בשעותיהם הקשות.

דומני כי גישה זו, בעיקרם של דברים, עמדה ביסוד החלטתו של השופט א' רובינשטיין בענין סוליון (רע"א 5237/12 סוליון נ' גולן [פורסם בנבו] (28.8.2012)) כאשר החליט לדחות את הבקשה לרשות ערעור. לפי הבנתי, הכרעתו התבססה בעיקרה על כך שהוכח בפועל באותו מקרה קיומה של מערכת יחסים מיוחדת, בגדר "טוב שכן קרוב מאח רחוק", שכללה הענקת מתנות וסיוע כספי, אף שלא היה מדובר בקרבה משפחתית (ראו שם, בעיקר בפסקאות יא-יב).

5. במקרה דנן, היה אמנם קשר קרוב בין המבקשת למשיב, אך לא הוכחה מערכת יחסים שכללה הענקת מתנות ותמיכה כספית, ומכלול הנסיבות הנוגע להעברת הכספים הנדונה אינו מצביע על כך שמדובר במתנה. בנסיבות אלה אף אני סבור כחברי שלא היה מקום להתערבותו של בית המשפט המחוזי בהכרעתו, העובדתית בעיקרה, של בית משפט השלום.

ש ו פ ט

השופט נ' סולברג:

1. עיינתי בחוות דעתם של חברי, השופט נ' הנדל מזה, והשופט מ' מזוז מזה. התוצאה מקובלת עלי, במובן זה שהמקרה הנוכחי אינו מתאים, אף לא קרוב להתאים, להחלת 'חזקת המתנה'; הנטל להוכיח כי סכום הכסף שניתן למשיב בא בגדר מתנה מונח אפוא על כתפיו, והוא לא עמד בו. על כן אני מסכים, כי משהוחלט ליתן רשות לערעור, דינו של הערעור להתקבל, ויש לבטל את פסק הדין של בית המשפט המחוזי, ולהשיב על כנו את פסק הדין של בית משפט השלום.

2. אשר למחלוקת שנתגלעה בין חברי לעניין היקף פרישתה של 'חזקת המתנה', דומני כי זו מצומצמת יותר משנדמה. הכל מודים כי המצב הקלאסי להחלתה של חזקת המתנה הוא כאשר מדובר בצדדים שקיימים ביניהם יחסים שבהם הנותן דואג לרווחתו ולצרכיו של המקבל. בדרך כלל, מסקנה כזו נגזרת מעצם טיבם של היחסים (יחסי הורים וילדיהם), אולם במקרה מתאים ניתן להוכיח קיומו של קשר מסוג זה גם בהקשרים אחרים. במה נחלקו? לדעת חברי השופט מ' מזוז קיים מצב נוסף שיתכן להחיל בו את חזקת המתנה: מצב שבו קרוב משפחה נוהג להעניק מתנות ותמיכה כלכלית דרך קבע לקרובו, אך לא מתוך מחויבות כללית לדאוג לצרכי המקבל. לא זו

בלבד, לדעתו אין להגביל מצב זה לקרובי משפחה בלבד, שכן מוכרים גם מקרים שבהם קשישים מעניקים מתנות, ואף מורשיים רכוש למי שאינו קרוב משפחה, בשל תמיכתו בהם.

3. דעתי-שלי נוטה לדעתו של חברי השופט נ' הנדל, בעקבות ההלכה הפסוקה, ולפיה ככלל יש לתחום את גבולותיה של 'חזקת המתנה' למצבים של תמיכה במקבל, ולא להרחיבה למצבים של מתן מתנות דרך קבע למקבל. האחריות ותחושת החובה של הנותן הם שיוצרים את החזקה שלפיה הנתינה הנדונה היא מתנה, וברגיל אין די ב'היסטוריה' של מתנות כשלעצמה על מנת לבסס חזקה שכזו. עם זאת, אינני שולל שיתכן מצב שבו, כדעת חברי השופט מ' מזוז, עצם קיומו של נוהג קבוע להעניק מתנות ישפוך אור גם על הנתינה הספציפית. עמדה זו מקובלת גם על דעת חברי, השופט נ' הנדל. מצב דברים נדיר מעין זה, תלוי כמובן בטיבה ובמשכה של מערכת היחסים הזו אל מול מאפייני הנתינה הנדונה. עלינו לזכור שחזקת המתנה בעצמה היא חריג לדיני הנטלים; ביסוסה על מערכת יחסים של מעניק ומקבל, שאינה מושתתת על תחושת אחריות ותמיכה, אלא על רצון וולונטרי להעניק מתנה בשל הכרת תודה וכיוצא בזה, על אחת כמה וכמה.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בסעיף 10 בחוות דעתו של השופט נ' הנדל.

ניתן היום, ט' בשבט התשע"ח (25.1.2018).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט

העותק כפוף לשינויי עריכה וניסוח. 16080680_Z09.doc מא
מרכז מידע, טל' 077-2703333; אתר אינטרנט, www.court.gov.il

נ' הנדל 54678313-8068/16
נוסח מסמך זה כפוף לשינויי ניסוח ועריכה

[בעניין עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו – הקש כאן](#)